

ДИНАМІКА ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Л. М. Самосьонок, кандидат економічних наук

Інтеграційні пріоритети України визначені майже з самого початку нового періоду самостійності держави, але протягом цього часу реальних зрушень, які б демонстрували інтеграційні ефекти, не відбулось. Це пояснюється, з одного боку, тим, що економічні інтереси великого українського бізнесу, який превалує у зовнішньоекономічній діяльності, торгівлі зокрема, не можуть бути реалізованими за допомогою такого інструменту як економічна інтеграція. Причини цього криються у низькому рівні конкурентоспроможності української продукції на зовнішніх ринках через недосконалість бюджетної, податкової, зовнішньоекономічної, антимонопольної, інноваційної політики країни. З іншого боку, досвід країн – нових членів ЄС, що приєдналися у 2004 р. (New Member States of Central and Eastern Europe, NMS CEE), дає змогу отримати відповіді на питання вибору напрямів і оцінки ефективності трансформації торговельних потоків. Дослідження торгівлі сільськогосподарською продукцією NMS CEE має надати методологічний інструментарій побудови зовнішньоторговельних відносин України на засаді участі в регіональних інтеграційних угодах (Regional Integration Agreement – RIA).

Теоретичні дослідження торговельних відносин у межах інтеграційних угруповань з метою встановлення особливостей і принципів формування ефективної співпраці містяться у працях учених-економістів, а саме: Б. Баласса, Р. Болдуїна, Дж. Вайнера, Дж. Міда, Д. Парка, П. Робсона, В. Рьопке, А. Філіпенка, М. Шиффа, О. Чернеги та ін. У економічній літературі виокремлюють різні види ефектів економічної інтеграції, подеколи навіть цілу «систему» [1]. Однак каталізаторами економічних зрушень є два основні типи економічних ефектів інтегра-

ції: торговельні ефекти та вплив на галузеву і просторову структуру економіки та ефекти економії масштабу та посилення конкуренції [2–5].

Метою даної статті є дослідження особливостей трансформації та динаміки торгівлі сільськогосподарською продукцією NMS CEE.

Для країн ЄС торгівля сільськогосподарською продукцією (як внутрішньоблокова, так і позаблокова) являє собою важливу частину спільної торговельної політики та спільної аграрної політики. В результаті запровадження низки захисних і стимулюючих заходів аграрному секторі як на національному, так і на регіональному рівнях країни ЄС підвищили свою частку у світовому експорті сільськогосподарських товарів з 24,0 % у 1962 р. до 46,2 % у 2006 р. (включаючи як внутрішньоблоковий, так і позаблоковий експорт) [6]. Щодо імпорту, то тут протягом зазначеного періоду частка ЄС у світі зросла з 34 до 47 % [6]. При цьому внутрішньоблокова торгівля сільськогосподарськими товарами становить переважну частину торгівлі ЄС цими товарами (рис. 1).

Однак останніми роками питома вага участі країн ЄС у світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією дещо знизилася: якщо у 2007 р. частка країн ЄС у світовому експорті сільськогосподарських товарів становила 43,3 %, то у 2010 р. – лише 39,1 %, в імпорті – 44,4 та 39,1 % відповідно [7]. Таке скорочення відбулося внаслідок, по-перше, впливу світової фінансово-економічної кризи, яка найбільше позначилася на економіці розвинених країн, а по-друге – високих темпів зростання виробництва та торгівлі сільськогосподарськими товарами в таких країнах, як Китай, Індонезія, Аргентина, Бразилія, Індія тощо.

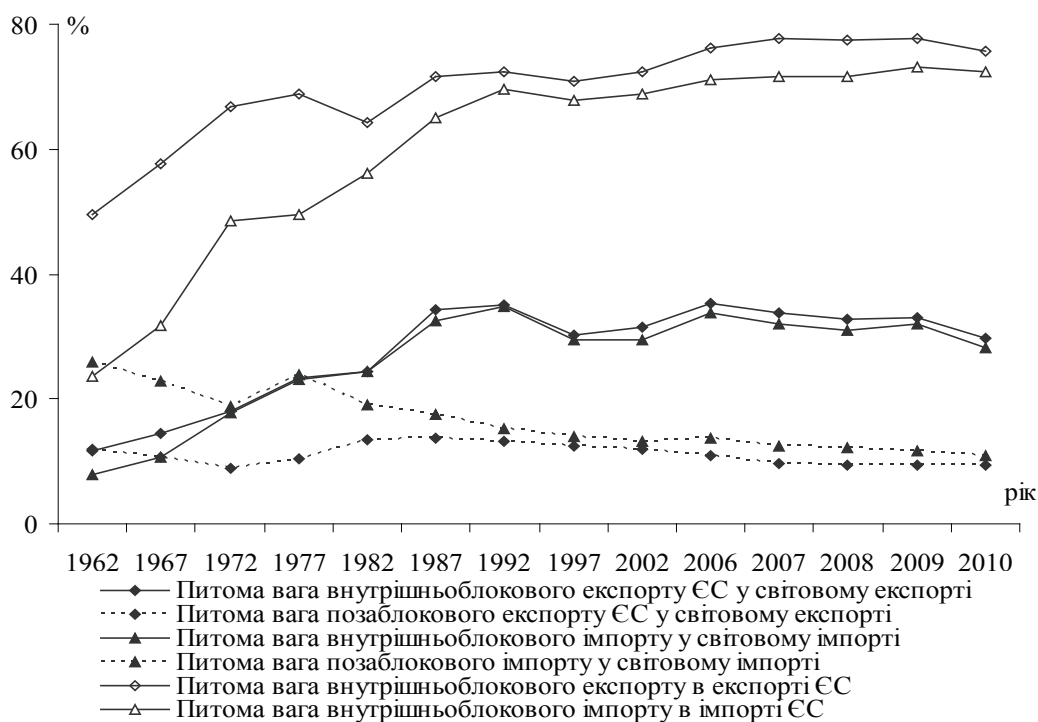

Рис. Динаміка питомої ваги внутрішньоблокової торгівлі та частки ЄС у світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією, складено за [7, 8]

Беручи до уваги наведені міркування, можна зробити висновок, що розширення ЄС та відповідне збільшення рівня самозабезпеченості ЄС сільськогосподарською продукцією спричинило переорієнтацію «нових» членів ЄС на внутрішньоблокову торгівлю цими товарами, тоді як значущість торгівлі сільськогосподарською продукцією з третіми країнами поступово скорочується, принаймні з погляду зменшення питомої ваги третіх країн у загальному зовнішньоторговельному обороті сільськогосподарської продукції в ЄС.

Після приєднання до ЄС NMS СЕЕ не лише переорієнтували зовнішньоторговельні потоки сільськогосподарської продукції до країн ЄС, але й істотно збільшили обсяги торгівлі цими товарами. Зокрема, в Польщі упродовж 2004–2005 рр. темпи приросту обсягів експорту сільськогосподарською продукцією були найвищими у порівнянні з експортом продукції інших галузей: у цей період експорт даних товарів збільшувався у середньому на 33,7 % щороку, тоді як у цілому по ЄС середнє річне зростання становило лише 11 %. Для імпорту ці показники становлять 24,1 % для Польщі та

10 % для ЄС в цілому. Подібним чином змінювалися і показники зростання обсягів торгівлі сільськогосподарською продукцією і для інших країн – «нових» членів ЄС: переважна більшість країн продемонстрували протягом перших п'яти років членства в ЄС збільшення темпів зростання обсягів експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, особливо в межах ЄС (табл. 1).

Таким чином, в імпорту більшості NMS СЕЕ підвищилася частка сільськогосподарської продукції, особливо це стосується внутрішньоблокового імпорту (табл. 2).

Причина зростання імпорту до NMS СЕЕ в межах ЄС передусім криється у скасуванні бар'єрів у взаємній торгівлі. Що стосується зростання питомої ваги імпорту сільськогосподарської продукції у сукупному імпорту цих країн, то тут при переході від національних митних тарифів до спільного митного тарифу ЄС відбулося зниження рівня тарифного захисту: якщо напередодні вступу до ЄС середньоарифметична ставка митного тарифу на сільськогосподарську продукцію, імпортовану до Польщі становила 15,8 %, до Чехії –

13,4 %, до Угорщини – 37,1 %, то після вступу до ЄС середньоарифметична ставка мита на сільськогосподарську продукцію, імпортовану з-за меж ЄС, стала дорівнювати 12,8 % (у 2004 р.), а до 2010 р. знизилася до 10,1 % [7].

Таблиця 1

Середньорічні темпи зростання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції в NMS CEE напередодні та після вступу до ЄС [7, 8]

%

Країна*	Експорт						Імпорт					
	у цілому		у межах ЄС		за межами ЄС		у цілому		у межах ЄС		за межами ЄС	
	5 років до вступу до ЄС**	5 років після вступу до ЄС***	5 років до вступу до ЄС	5 років після вступу до ЄС	5 років до вступу до ЄС	5 років після вступу до ЄС	5 років до вступу до ЄС	5 років після вступу до ЄС	5 років до вступу до ЄС	5 років після вступу до ЄС	5 років до вступу до ЄС	5 років після вступу до ЄС
Чехія	6,6	25,1	9,8	26,9	-1,4	14,2	7,1	22,6	9,2	25,7	1,8	9,3
Естонія	6,7	14,8	13,0	16,0	3,6	12,5	5,2	15,0	8,7	21,0	1,4	4,0
Угорщина	3,7	20,8	5,5	22,6	2,2	16,1	8,9	21,8	16,8	29,3	-1,2	3,7
Латвія	12,7	19,1	13,6	17,1	15,7	28,0	9,3	24,9	10,2	27,2	5,6	18,4
Литва	13,0	29,6	18,5	28,9	9,6	34,3	6,9	29,8	2,7	38,2	25,3	13,3
Польща	9,0	29,5	12,9	32,8	3,7	19,3	0,9	28,6	3,0	29,5	-1,8	20,9
Словаччина	10,3	25,5	11,6	26,7	5,7	15,6	5,2	28,3	5,0	26,9	6,2	35,1
Словенія	5,4	22,2	7,2	30,7	6,1	16,4	4,1	21,5	5,0	22,6	2,4	19,5

Примітки: * NMS CEE, які вступили до ЄС у 2004 р.;

** 1999–2003 рр.;

*** 2004–2008 рр.

Таблиця 2

Динаміка частки сільськогосподарської продукції у зовнішній торгівлі NMS CEE (складено за [7, 8])

Країна	Зовнішня торгівля в цілому								Внутрішньоблокова торгівля							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Питома вага сільськогосподарської продукції в експорті																
Чехія	5,3	5,1	5,6	5,1	5,2	5,4	6,1	5,5	5,2	5,1	5,7	5,2	5,5	5,8	6,5	5,9
Естонія	18,5	15,4	13,4	12,5	15,0	14,6	15,4	15,5	16,6	14,5	12,7	12,7	14,8	15,5	15,8	15,9
Угорщина	8,2	7,4	7,3	6,8	7,3	8,2	8,9	8,3	7,4	7,0	7,0	6,6	7,6	8,4	9,3	8,7
Латвія	35,9	30,0	28,4	27,7	28,9	26,2	28,1	30,0	37,0	33,4	31,0	29,5	30,9	26,5	28,2	30,8
Литва	15,9	15,1	15,6	16,5	19,7	17,3	20,9	19,7	16,3	16,3	17,6	17,3	21,1	17,0	21,2	20,0
Польща	9,5	9,7	10,6	10,4	10,5	10,5	12,1	12,0	8,3	9,2	10,3	10,4	10,8	11,0	12,2	12,4
Словаччина	4,7	4,9	5,8	5,2	4,7	4,5	5,7	5,3	4,8	5,2	6,2	5,6	5,3	5,0	6,3	6,0
Словенія	4,7	3,8	4,0	4,2	4,2	4,6	5,2	4,8	2,7	2,5	3,2	3,7	4,0	4,4	4,9	4,9
Питома вага сільськогосподарської продукції в імпорті																
Чехія	6,4	6,4	6,7	6,3	6,4	6,4	7,7	7,1	6,4	6,6	7,2	7	7,1	7,4	9,1	8,4
Естонія	13,9	12,3	11,4	10,3	12,0	12,6	14,5	13,4	13,9	12,0	11,1	9,6	11,7	13,1	15,2	14,7
Угорщина	4,6	5,1	5,2	4,8	4,9	5,2	6,0	5,8	4,7	5,7	6,3	5,9	6,0	6,6	7,9	7,5
Латвія	14,4	14,2	13,4	12,5	13,2	14,2	17,9	16,2	14,4	14,1	13,6	12,7	13,0	15,8	20,7	19,0

Продовж. табл. 2

Країна	Зовнішня торгівля в цілому								Внутрішньоблокова торгівля							
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Литва	10,5	10,6	10,3	10,8	11,4	12,1	15,7	14,2	11,0	12,1	12,5	12,7	12,9	16,8	21,5	20,7
Польща	7,3	7,6	8,0	7,6	7,8	8,1	9,5	9,5	9,3	9,8	10,9	10,7	11,1	12,1	14,3	12,2
Словаччина	6,2	6,4	7,3	6,2	6,5	6,6	8,1	7,7	6,4	6,6	8,6	7,6	7,9	8,1	10,0	9,7
Словенія	9,0	8,8	8,8	8,6	9,4	9,6	11,7	9,8	8,0	8,0	8,5	8,2	9,2	9,6	12,4	11,8

Натомість частку сільськогосподарської продукції в експорті NMS СЕЕ після їх вступу до ЄС для більшості країн або залишилася практично незмінною (Чехія, Угорщина) або навіть скоротилася (Естонія, Латвія) як щодо торгівлі в межах ЄС, так і за його межами. І лише для таких країн, як Польща, Литва та Словаччина частка сільськогосподарської продукції збільшилася і у сукупному, і у внутрішньоблоковому товарному експорті.

Розглядаючи динаміку та структуру даної вартості, створеної одним робітником сільського господарства у NMS СЕЕ, можна дійти висновку, що ці країни, крім Словенії,

значною мірою поступаються продуктивності праці у сільському господарстві інших країн ЄС (табл. 3).

Словенія, у якій продуктивність праці у сільському господарстві набагато перевищує середньоевропейську, продемонструвала найбільше зростання питомої ваги сільськогосподарської продукції у внутрішньоблоковому експорті, тобто продукція словенського сільського господарства виявилася спроможною вдало конкурувати на ринках ЄС завдяки високій продуктивності у даному секторі національної економіки.

Таблиця 3

Додана вартість, створена одним працівником сільського господарства у NMS СЕЕ, відсотків до середнього значення по ЄС [6]

Країна	Рік										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Чехія	37,0	38,5	37,5	38,3	41,7	40,2	46,5	39,3	34,2	35,1	30,7
Естонія	22,8	26,6	25,2	26,5	27,9	23,0	22,4	22,1	19,0	19,8	17,3
Угорщина	41,8	40,5	47,6	42,6	44,1	61,0	61,2	57,5	45,4	67,5	63,2
Латвія	17,8	20,2	21,4	21,2	21,7	19,8	22,6	20,7	22,2	21,6	20,5
Литва	23,2	26,2	25,6	27,9	31,5	28,7	31,4	29,1	33,5	34,3	33,6
Польща	17,7	16,6	17,5	17,5	18,7	17,7	18,1	17,8	17,0	16,3	15,6
Словаччина	39,7	39,7	44,5	52,2	56,6	49,0	49,5	55,8	58,2	55,0	54,7
Словенія	231,6	250,0	269,4	315,5	293,0	304,1	333,1	338,4	406,8	388,1	381,5

Таким чином, різноспрямовані зміни, що у товарній структурі експорту різних країн відбулися в результаті інтегрування, вказують на той факт, що самого лише спрощення доступу до ринків країн-партнерів по інтеграції є недостатньо, щоб збільшити експорт тих або інших товарів. Велику роль тут відіграє здатність експортних товарів певної країни успішно конкурувати на спільних ринках РІА з товарами, виробленими в інших країнах блоку,

адже лібералізація взаємної торгівлі усунула торговельні бар'єри, які спотворювали конкурентне середовище на ринках цих країн. Для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товарів, експортованих з NMS СЕЕ, виявляється недостатнім спрощення їхнього доступу до ринків «старих» членів ЄС. Потрібен тривалий час і обсяги фінансової допомоги задля збільшення продуктивності праці у сільському господарстві NMS СЕЕ.

Зміни в умовах торгівлі поруч зі спрощенням руху факторів виробництва та активізацією фінансових потоків між країнами, що інтегруються, спричиняють зміни у структурі національних економік цих країн. Збільшення обсягів торгівлі на основі використання порівняльних переваг створює сприятливі умови для поглиблення спеціалізації країн, що інтегруються, тобто в умовах лібералізації торгівлі в рамках РІА в країнах блоку активізується розвиток тих виробництв, продукція яких має порівняльні переваги, передусім відносно інших країн РІА. Крім того, в умовах поглиблення інтеграції відбувається розширення ринків, на яких присутні фірми країн, що інтегруються, також переважно за рахунок ринків країн РІА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернега О. Б. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посіб. – 2-ге вид. оновл. і допов. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 346 с.
2. Trade Blocs : A World Bank Policy Research Report / The World Bank, The International bank for Reconstruction and Development. – N.Y. : Oxford University Press, 2000. – 146 p.
3. Шифф М. Региональная интеграция и развитие / М. Шифф, Л. А. Уинтерс. – М. : Весь мир, 2005. – 375 с.
4. Karakaya E. Economic integration: An Overview of the Theoretical and Empirical Literature / E. Karakaya, A. Cooke // Applied Economics and Politics. – 2002. – № 2. – P. 1–32.
5. Baldwin R. E. Regional economic integration / R. E. Baldwin, A. J. Venables // Handbook of international economics / Ed. by G. Grossman and K. Rogoff. – Amsterdam : Elsevier, 1995. – Vol. III. – P. 1597–1644.
6. The World Bank [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>. – Назва з екрана.
7. World Trade Organization [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.wto.org>. – Назва з екрана.
8. United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.unctad.org>. – Назва з екрана.

УДК 338.242

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У СИСТЕМІ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Л. Л. Кушнір, кандидат економічних наук

В авторському трактуванні, організаційно-економічна діяльність держави з ресурсного забезпечення національної економіки являє собою сукупність управлінських заходів, спрямованих на відтворення базових груп економічних ресурсів суспільства – основних засобів, людських і природних ресурсів. Форми означеної діяльності можуть бути різними і залежать від цілого ряду економічних факторів та історичних умов: від особливостей соціального типу економічних систем і рівня розвитку їх продуктивних сил, від характеру виробничих відносин, від реалізованого

механізму управління економікою та інших. Будучи органічною ланкою діючого господарського механізму й однією із найважливіших функцій держави в системі розвиненої національної економіки, забезпечення ресурсами найвагомніше впливає на можливості її сталого розвитку і набуває стратегічно значення в умовах глобалізації господарських процесів.

Загальновизнаним аналітичним інструментом економічного управління у сфері ресурсного забезпечення є три взаємопов'язані форми наукового передбачення – прогнозування, програмування та планування. Управління в